

Θεοδόσης Πελεγορίνης

ΓΙΑ ΠΟΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΜΙΛΑΜΕ;

ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ δεκαετίες του περασμένου αιώνα άρχισε να συζητείται —και συνεχίζει, με μεγαλύτερη μάλιστα ένταση τώρα, στην αυγή του 21ου αιώνα, να προβάλλεται— ο κίνδυνος να απωλέσει ο άνθρωπος ό,τι θεωρείται προσωπική ζωή του, πως, εξαιτίας της τεράστιας ανάπτυξης της τεχνολογίας, είναι ανίκανος να προστατεύσει τον εαυτό του, ότι οτιδήποτε κάνει αυτός, τούτο μπορεί να καταγραφεί σε μια ηλεκτρονική μνήμη και να αξιοποιηθεί εις βάρος του — εφόσον και όποτε, βέβαια, κάτι τέτοιο κριθεί σκόπιμο. Κορύφωση του κινδύνου διείσδυσης στον προσωπικό κόσμο του ανθρώπου θεωρήθηκε η υπογραφείσα πριν από ορισμένα χρόνια συνθήκη του Σέγκεν, με την οποία υποστηρίχθηκε ότι ουσιαστικά η εισβολή στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής μας προσλαμβάνει νόμιμο πλέον χαρακτήρα. Μάλιστα, στη χώρα μας η συνθήκη του Σέγκεν προσέλαβε μεταφυσικές διαστάσεις καθώς ορισμένοι έξαλλοι απολογητές του χριστιανισμού, μελετώντας με ένα ιδιότυπο τρόπο τη Βίβλο, θεώρησαν την εν λόγω συνθήκη προϊόν της δράσης του διαβόλου.

Δεν θα αμφισβητήσω, βέβαια, το γεγονός ότι η τεχνολογία έχει τη δυνατότητα να ακτινογραφήσει πολλές από —και, στο μέλλον, κατά πάσαν βεβαιότητα, όλες— τις εκδηλώσεις εκείνες που άλλοτε, πριν από την εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων, ήμασταν σε θέση να τις κρατάμε μακριά από τη θέα τρίτων.

Παλιότερα, για παράδειγμα, μπορούσε κάποιος να μπει σε ένα πολυκατάστημα, να προβεί σε ορισμένες ενέργειες —συγκεκριμένα, να σταθεί μπροστά σε ένα ράφι, να πιάσει από εκεί ένα προϊόν, να το ελέγξει ψηλαφώντας το, να το τοποθετήσει πάλι στη θέση του, να προχωρήσει κατόπιν σε έναν άλλο διάδρομο του καταστήματος, να σταθεί μπροστά σε κάποιο άλλο ράφι, με άλλα προϊόντα κ.ο.κ.— και, τελικά, να βγει από το κατάστημα χωρίς να έχουν προσέξει ή να κα-

ταγράψουν άλλοι τίποτε από όσα ο εν λόγω πελάτης επιτέλεσε κατά το διάστημα της παραμονής του στο κατάστημα. Από τη στιγμή, όμως, που στα καταστήματα τοποθετήθηκαν ηλεκτρονικά μάτια, με τα οποία ελέγχεται ο χώρος των, είναι αδύνατον πλέον οτιδήποτε κάνει κανείς εντός των εν λόγω καταστημάτων να μην καταγραφεί αυτό έτσι, ώστε να μπορεί να παρατηρηθεί από κάποιους τρίτους.

Το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί, επίσης, αναφορικά προς τα ραντάρ, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε δρόμους, προκειμένου να ελέγχονται από την αστυνομία οι παραβάσεις των διερχόμενων οδηγών. Με το μέτρο αυτό να μην επιχειρείται να προστατευθεί η ασφάλεια των πολιτών, αλλά, παράλληλα, θίγεται η ελευθερία τους, καθόσον, αν κάποιος —για προσωπικούς λόγους— θελήσει να κρατήσει μυστική την διέλευσή του από έναν δρόμο που ελέγχεται από ραντάρ, δεν έχει τη δυνατότητα να ικανοποιήσει την επιθυμία του αυτή. Βεβαίως, στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε να επισημανθεί ότι τα ραντάρ έχουν τοποθετηθεί στους δρόμους για να ελέγχουν τους παραβάτες, και ότι, συνεπώς, αν επιθυμεί να κρατήσει κανείς μυστική τη διέλευσή του από έναν δρόμο που ελέγχεται από ραντάρ, μπορεί κάλλιστα να επιτύχει τον στόχο του με το να μην παρανομήσει. Ωστόσο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι χειριστές των ραντάρ έχουν πάντοτε τη δυνατότητα —επικαλούμενοι, παραδείγματος χάριν, λόγους ασφαλείας— να ρυθμίσουν τα ραντάρ έτσι, ώστε τα τελευταία αυτά να καταγράφουν όχι μόνο τους παραβάτες, αλλά όλους ανεξαιρέτως τους διερχόμενους οδηγούς, οπότε η θεμιτή επιθυμία του νομοταγούς εποχούμενου πολίτη να διατηρήσει μυστική τη διέλευσή του από έναν ελεγχόμενο με ραντάρ δρόμο δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι μπορεί να εκπληρωθεί.

Η τοποθέτηση των ηλεκτρονικών ματιών στα καταστήματα ή των ραντάρ στους δρόμους —και, γενικότερα, η χρήση των μέσων τεχνολογίας, με τα οποία ελέγχονται οι αντιδράσεις των ανθρώπων— εξυπηρετεί αναμφιβόλως κάποια σημαντική σκοπιμότητα: την προστασία του κοινωνικού συνόλου. Ξέροντας, ορισμένως, κάποιος ότι οτιδήποτε κάνει ελέγχεται ηλεκτρονικά αποφεύγει —ή, έστω, υπάρχει περίπτωση να αποφύγει— να πράξει κάτι επιζήμιο για την ανθρώπινη κοινότητα, ή, ακόμη, κι αν το πράξει, παρέχεται η δυνατότητα να συλληφθεί.

Ωστόσο, εν προκειμένω, ανακύπτουν μια σειρά από ερωτήματα, όπως, λόγου χάριν: ποιος μπορεί να μας εγγυηθεί ότι οι πληροφορίες της ιδιωτικής ζωής μας που, με τη χρήση της τεχνολογίας συλλέγονται, περιορίζονται σε όσες πληροφορίες πράγματι είναι απαραίτητες για

την προστασία του κοινωνικού συνόλου ή, ποιος μπορεί να μας προεξοφλήσει αν οι συλλεγείσες πληροφορίες από την ιδιωτική ζωή μας, που είναι αναγκαίες για την προστασία του κοινωνικού συνόλου, δεν θα χρησιμοποιηθούν σε κάποιαν άλλη, άσχετη, ευκαιρία, εις βάρος μας.

Εκείνο που συνήθως προβάλλεται για ν' αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος από τη διείδυση της τεχνολογίας στην περιοχή της ιδιωτικής ζωής μας είναι ότι θα πρέπει να βρεθεί τρόπος να γίνεται ο κατάλληλος έλεγχος της χρήσης των πληροφοριών που συγκεντρώνονται: οι πληροφορίες που συλλέγονται για την ιδιωτική ζωή μας να μην είναι περισσότερες από όσες πράγματι χρειάζονται ή αν έχουν συλλεγεί τέτοιες πληροφορίες, οι οποίες είναι χρήσιμες για κάποιον κατά γενικήν ομολογία θεμιτό σκοπό, όπως, για παράδειγμα, η ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου, να μην υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν για άλλον σκοπό.

Ωστόσο, το επιχείρημα ότι με τον έλεγχο της χρήσης των πληροφοριών είναι δυνατόν να προστατευθεί η καλούμενη παραβίαση της προσωπικής ζωής μας δεν λύνει το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Ακόμη και αν —υποθετικά— θα μπορούσε να βρεθεί ένας θεσμικός τρόπος με τον οποίον θα ήταν εφικτό να ελέγχεται η χρήση των πληροφοριών που συλλέγονται μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας, είναι αμφίβολο αν ο —υποθεθείς αυτός— θεσμικός τρόπος θα μπορούσε να είναι το ίδιο αποτελεσματικός στο άμεσο μέλλον, οπότε η τεχνολογία με την αλματώδη εξέλιξή της θα έχει δημιουργήσει νέες συνθήκες, οι οποίες θα καθιστούσαν ανεπαρκή τον θεσμικό τρόπο ελέγχου της χρήσης πληροφοριών που είχε εισαχθεί στο παρελθόν. Η γραφειοκρατία, την οποία απαιτεί η θεσμοθέτηση μέτρων προστασίας της προσωπικής ζωής του ανθρώπου, δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τον ταχύτατο ρυθμό ανάπτυξης της επιστήμης της τεχνολογίας, διά της οποίας είναι δυνατή η παραβίαση της προσωπικής ζωής του ανθρώπου.

Αλλά και πέραν τούτου: ακόμη και αν θα μπορούσε να φανταστεί κανείς ότι θα ήταν δυνατόν να υπάρξει ένας τέτοιος θεσμικός τρόπος ελέγχου της χρήσης των πληροφοριών οι οποίες αφορούν στην προσωπική ζωή μας, τίποτε δεν αποκλείει την κλοπή των πληροφοριών αυτών από ανθρώπους που θα ήθελαν να εκμεταλλευθούν τα πρόσωπα αυτά για δικό τους όφελος. Όπως, ορισμένως, η ύπαρξη νόμων και άλλων συναφών μέτρων, που στοχεύουν στην προστασία των κατατεθειμένων χρημάτων στις τράπεζες ή των όπλων που φυλάσσονται στα στρατόπεδα και στα αστυνομικά τμήματα, δεν εμποδίζει τους ληστές

και τους τρομοκράτες να κλέβουν τις τράπεζες, τα αστυνομικά τμήματα και τα στρατόπεδα, έτσι και η ύπαρξη ενός τρόπου ελέγχου της χρήσης πληροφοριών που αφορούν στην προσωπική ζωή μας δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο σε επιτήδειους συνανθρώπους μας να ληστέψουν τα κατατεθειμένα σε κάποια ύψιστης θεωρούμενης ασφάλειας τράπεζα προσωπικά δεδομένα μας.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι είναι αδύνατον ο άνθρωπος να αναχαιτίσει τη σαρωτική δύναμη της τεχνολογίας και, ως εκ τούτου, να υπερασπιστεί απέναντί της την προσωπική ζωή του.

Η διαπίστωση αυτή προβάλλεται με έναν δραματικό τόνο, ο οποίος δεν ξέρω, όμως, κατά πόσον ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Και τούτο, γιατί τα δεδομένα εκείνα γενικώς που συγκροτούν την προσωπική ζωή του ανθρώπου εκλαμβάνονται σαν να επρόκειτο για ιδιότητες οι οποίες ανήκουν στην ίδια τη φύση του. Εν τωιαύτη περιπτώσει, όπως το αγαθό της ζωής, το οποίο εκ φύσεως μας ανήκει, είναι ιερό και η διατήρησή του αποτελεί ύψιστο καθήκον μας, έτσι και τα προσωπικά δεδομένα μας, αν υποθεθεί ότι υφίστανται εκ φύσεως, θα πρέπει να προστατεύονται πάση θυσία.

Υφίστανται πράγματι, όμως, εκ φύσεως προσωπικά δεδομένα ή, απεναντίας, αυτά είναι προϊόντα της κοινωνικής συμβίωσης των ανθρώπων; Γιατί είναι γεγονός ότι δεδομένα που σε μια κοινωνία θεωρούνται προσωπικά, δεν είναι προσωπικά σε μιαν άλλη κοινωνία. Για παράδειγμα, στην Αμερική το τι μισθό παίρνει κανείς είναι προσωπικό δεδομένο της ζωής του, ενώ η σεξουαλική ζωή του δεν είναι, εν αντιθέσει προς μιαν άλλη κοινωνία, όπως η ελληνική, όπου ισχύει το αντίστροφο. Ποια από τα προσωπικά δεδομένα —αν υπάρχουν, βέβαια, τέτοια— είναι προσωπικά, ανήκουν στην ανθρώπινη φύση και, ως εκ τούτου, δεν επιτρέπεται να παραβιάζονται;

Ο ασφαλέστερος τρόπος, για να αντιμετωπιστεί το ζήτημα αυτό, είναι να το προσεγγίσει κανείς βάσει της μεθόδου που εισηγήθηκε ο Σωκράτης, σύμφωνα με την οποία πρωταρχική μέριμνά μας θα πρέπει να είναι να βλέπομε τα πράγματα χωρίς προκαταλήψεις, με γυμνά, παρθένα μάτια. Είναι πρόδηλο ότι, όταν επιχειρήσεις να δεις τα πράγματα φορώντας κόκκινα γυαλιά, θα τα δεις κόκκινα: ότι, όταν προσπαθήσεις να τα δεις έχοντας πράσινα γυαλιά, θα τα δεις πράσινα: κ.ο.κ. Προκειμένου να τα δεις, όπως πράγματι είναι, θα πρέπει να απαλλαγείς από κάθε είδους χρώματος γυαλιά. Ο άνθρωπος γεννιέται σε έναν κόσμο ο οποίος είναι ήδη διαμορφωμένος — σε έναν κόσμο όπου υπάρ-

χουν ήδη διατυπωμένες απόψεις, γνώμες, θεωρίες για οτιδήποτε συμβαίνει σε αυτόν. Είναι προφανές ότι, προσεγγίζοντας τα πράγματα μέσω των καθιερωμένων στην κοινωνία μας θεωριών, απόψεων ή γνώμών, οι εικόνες που σχηματίζουμε γι' αυτά δεν μπορεί παρά να είναι συναφείς προς τις θεωρίες, τις απόψεις ή τις γνώμες μέσω των οποίων τα προσεγγίζουμε. Εν τοιαύτη περιπτώσει, αν συμβεί οι θεωρίες, οι απόψεις ή οι γνώμες, εν ονόματι των οποίων αποφαινόμεσθε για τα πράγματα, να είναι εσφαλμένες, τότε είναι σαφές ότι η αντίληψη που θα έχουμε σχηματίσει γι' αυτά δεν μπορεί παρά να είναι ανακριβής. Το χειρότερο δε στην περίπτωση αυτή, κατά τον Σωκράτη, είναι ότι αγνοούμε πως οι καθιερωμένες στην κοινωνία θεωρίες, απόψεις ή οι γνώμες —μια και τις βρήκαμε ήδη έτοιμες κατά την είσοδό μας σε αυτήν να μας περιμένουν— ενδέχεται να είναι εσφαλμένες, με αποτέλεσμα, όταν βάσει μιας ψευδούς τελικά άποψης αποφανθούμε για κάτι, να μην έχουμε συνείδηση της πλάνης μας, ώστε να επιχειρήσουμε στη συνέχεια να απαλλαγούμε από αυτήν. Επισημαίνοντας, ακριβώς, τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η υιοθέτηση μιας εσφαλμένης θεωρίας ο Γάλλος φιλόσοφος του 17ου αιώνα Πιερ Μπέυλ παρατήρησε ότι «δεν υπάρχει τίποτε πιο επικίνδυνο ή κολλητικό από το να τεθεί μια ψευδής αρχή. Είναι ένα κακό ένζυμο που, αν και μπορεί να είναι μικρό, είναι δυνατόν να χαλάσει όλη τη μάζα. Ένας παραλογισμός που τίθεται στην αρχή μπορεί να σχηματίσει μετά πολλούς άλλους [παραλόγους συλλογισμούς]...».

Επειδή δε δεν μπορούμε να ξέρομε ποιες από τις υπάρχουσες θεωρίες, απόψεις ή γνώμες είναι αληθείς και ποιες όχι, ώστε να επιλέξουμε έναντι των ψευδών τις σωστές και βάσει αυτών να αποφανθούμε για την υφή των πραγμάτων, το καλύτερο, σύμφωνα με τον Σωκράτη, που έχουμε να κάνουμε κατά την εκ μέρους μας προσέγγιση των πραγμάτων, είναι να ξεκινάμε πάντοτε από μηδενική βάση, να βάζουμε εντός παρενθέσεως, όπως θα έλεγε ο Χούσερλ, όλες τις υπάρχουσες θεωρίες, απόψεις ή γνώμες, με άλλα λόγια να αγνοούμε τις κατεστημένες θεωρίες, απόψεις ή γνώμες και να διερευνάμε τα πράγματα ανεπηρέαστοι από κάθε είδους προκατάληψη ή προϋπόθεση. Ο ίδιος ο Σωκράτης συνήθιζε και τα πιο απλά και αυτονόητα ακόμη πράγματα να τα προσεγγίζει χωρίς προϋποθέσεις, να προσποιείται ότι δεν έχει καμιά ιδέα ή άποψη γι' αυτά. Την άνευ όρων αυτή στάση του απέναντι στα πράγματα την εξέφρασε με τη φράση «εν οίδα ότι ουδέν οίδα» εν ονόματι της οποίας, μάλιστα, θεωρούσε ότι ξεχώριζε από όλους τους

άλλους ανθρώπους που είχαν τη φήμη ή νόμιζαν οι ίδιοι πως ήταν σοφοί.*

Δυστυχώς, οι άνθρωποι δεν διατίθενται να ακολουθήσουν την ενοχλητική και επίπονη μέθοδο της συνεχούς αμφιβολίας, την οποία εισηγήθηκε ο Σωκράτης διολισθαίνοντας, έτσι, σε ό,τι ο Ζαν Πωλ Σαρτρ είκοσι πέντε σχεδόν αιώνες αργότερα, αποκάλεσε «κακή πίστη». Σύμφωνα με τον Σαρτρ, ορισμένως, επειδή οι άνθρωποι δεν έχουν το σθένος και το κουράγιο να αντιμετωπίζουν τις διάφορες καταστάσεις στη ζωή τους ελεύθερα, απαλλαγμένοι από τις διάφορες καθιερωμένες αρχές, καταφεύγουν σε αυτές ούτως, ώστε, όταν πρόκειται να κριθούν για τις όποιες αποφάσεις των, να μπορούν να επικαλεστούν ως άλλοθι τις υφιστάμενες στην κοινωνία τους αρχές μετακυλίωντας έτσι, την ευθύνη των πράξεών τους από τον εαυτό τους στις καθιερωμένες αρχές. Κατά τον Σαρτρ, ο τρόπος αυτός συμπεριφοράς, η εμμονή σε κατεστημένες αρχές χαρακτηρίζει το μέγιστο μέρος του ανθρώπινου πληθυσμού.

* Κατά την παράδοση, κάποτε το Μαντείο των Δελφών εξέδωσε χρησμό, σύμφωνα με τον οποίον ο Σωκράτης θεωρήθηκε από τον θεό Απόλλωνα ως ο πιο σοφός μεταξύ των ανθρώπων. Όταν ο Σωκράτης πληροφορήθηκε τη ρήση του μαντείου απόρησε, μια και ο ίδιος κάθε άλλο παρά θεωρούσε τον εαυτό του σοφό. Παράλληλα, όμως, δεν μπορούσε ο Σωκράτης να πιστέψει ότι ένας θεός θα έλεγε ποτέ ψέματα. Τι συνέβαινε, λοιπόν; Ήταν ή δεν ήταν αυτός ο πιο σοφός μεταξύ των ανθρώπων; Προκειμένου να λύσει την απορία του αυτή ο Σωκράτης αποφάσισε να επισκεφθεί ορισμένους από τους πιο φημισμένους σοφούς της εποχής του, για να ελέγξει αν υπήρχε κάτι που το ήξερε αυτός και δεν το γνώριζαν αυτοί. Πήγε, λοιπόν, πρώτα, σε κάποιον πολιτικό, ο οποίος «θεωρούνταν από πολλούς σοφός και από τον εαυτό του σοφότερος». Έκπληκτος, όμως, ο Σωκράτης διαπίστωσε πως κάθε άλλο παρά σοφός ήταν. Όταν, μάλιστα, επιχείρησε ο Σωκράτης να εκφράσει τις επιφυλάξεις του για τη σοφία τού εν λόγω πολιτικού, ο τελευταίος αυτός θύμωσε. Ανάλογες αμφιβολίες δημιουργήθηκαν στον Σωκράτη και όταν επισκέφθηκε τους ποιητές και συζήτησε μαζί τους. «Δεν έγραφαν τα ποιήματά τους από σοφία, αλλά τα συνέθεταν από κάποια φυσική έμπνευση και ενθουσιασμό». Ίδια απογοήτευση κατέλαβε τον Σωκράτη, επίσης, όταν συναντήθηκε με ορισμένους τεχνίτες, οι οποίοι νόμιζαν πως κατείχαν την τέχνη τους. Τελικά, από τις επαφές του με όλους τους ανθρώπους της εποχής του στην Αθήνα, οι οποίοι θεωρούσαν τον εαυτό τους σοφό, ο Σωκράτης διαπίστωσε ότι κανείς τους πράγματι δεν ήταν σοφός και ότι «μόνον ο θεός είναι σοφός... και πως η σοφία στους ανθρώπους είναι ελάχιστη, αν όχι ανύπαρκτη». Την αλήθεια αυτή ο Σωκράτης την είχε κάνει βίωμα στη ζωή του με τη φράση του «εν οίδα ότι ουδέν». Ίσως, συμπέρανε ο Σωκράτης, ο θεός να εξετίμησε το γεγονός ότι ο ίδιος —εν αντιθέσει προς όλους τους άλλους θεωρούμενους σοφούς συνανθρώπους του— είχε συνείδηση της άγνοιάς του να ήταν εκείνο που μέτρησε στο νου του θεού, για να πει ότι ήταν ο πιο σοφός μεταξύ των ανθρώπων.

Αποτέλεσμα της παρατεταμένης απροθυμίας των ανθρώπων σε μια κοινωνία να αμφισβητήσουν αρχές, θεωρίες και απόψεις που καλλιεργήθηκαν στους κόλπους της ήταν ενίοτε οι τελευταίες αυτές να αποκτήσουν την ισχύ του μύθου και μαζί τη μορφή μιας ιερότητας, η οποία δεν επιτρέπει σε κάποιον να τις αμφισβητήσει χωρίς να κατηγορηθεί για ασέβεια. Η άκριτη προσκόλληση, για παράδειγμα, στη θεωρία ότι η γη είναι το σταθερό κέντρο του κόσμου δημιούργησε γύρω από την τελευταία αυτή έναν μύθο, τον οποίο ήταν αδύνατον να αμφισβητήσει κανείς χωρίς να θεωρηθεί αιρετικός — με τις όποιες οδυνηρές συνέπειες για την ύπαρξή του συνεπάγονταν τούτο στην εποχή της Αναγέννησης, όπου έδρασε η ιερά εξέταση. Τέτοιου μυθικού τύπου θεωρίες, βέβαια, δημιουργήθηκαν όχι μόνο πριν από την Αναγέννηση, αλλά και ύστερα από αυτήν που υποτίθεται ότι οι κοινωνίες κατέστησαν πνευματικά πιο ώριμες από όσο άλλοτε. Ένας μύθος, για παράδειγμα, που ισχύει ακόμη στις μέρες μας είναι η θεωρία που εισηγήθηκαν κορυφαίοι φιλόσοφοι, όπως ο Πλάτων και ο Ντεκάρτ, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι μια σύνθετη οντότητα, που αποτελείται από δύο αυτόνομες μεταξύ τους υποστάσεις: το σώμα και την ψυχή, η οποία βρίσκεται πίσω από αυτό. Η δυσκολία, εν προκειμένω, έγκειται στον προσδιορισμό της ψυχής. Εν αντιθέσει προς το σώμα, το οποίο μπορεί να περιγραφεί μαζί με τα γεγονότα που εκδηλώνονται σε αυτό, είναι αδύνατον να λεχθεί τι είναι ψυχή. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι δεν μπορούμε να αγγίξουμε την ψυχή, ότι δεν μπορούμε να την μυρίσομε, να την γευθούμε, να την δούμε κ.ο.κ. — να πούμε, με άλλα λόγια, τι δεν είναι η ψυχή. Εν τωιαύτη περιπτώσει, η ψυχή μοιάζει με ένα φάντασμα, για το οποίο όλοι μιλάμε χωρίς ποτέ να το έχουμε δει, να το έχουμε αγγίξει κ.λπ. Ωστόσο — παρά τις αντιδράσεις φιλοσόφων, όπως ο Σπινόζα, και οι οπαδοί του υλισμού ή της αναλυτικής φιλοσοφίας για την ύπαρξη της ψυχής ως αυτόνομης οντότητας της ανθρώπινης ύπαρξης — το φάντασμα της ψυχής ως μιας άυλης υπόστασης που βρίσκεται και δρα πίσω απ' το σώμα εξακολουθεί να πλανάται στην κοινωνία μας και να μας απασχολεί έντονα — όχι μόνο σε μεταφυσικό και θρησκευτικό, αλλά και σε επιστημονικό επίπεδο: τους δυο τελευταίους αιώνες δημιουργήθηκε ιδιαίτερη επιστήμη, η ψυχολογία, με αντικείμενο ερεύνης, πρωτίστως, την ψυχή και τις εκδηλώσεις της.

Σε έναν ανάλογο μύθο προς τις θεωρίες του παρελθόντος για τη γη ως το σταθερό κέντρο του κόσμου ή για την ψυχή ως μυστηριώδη

άυλη υπόσταση του ανθρώπου τείνει, εν όψει των διαγραφομένων εξελίξεων της επιστήμης της τεχνολογίας, να διαμορφωθεί η υπόθεση για τα προσωπικά δεδομένα. Διαρκώς και περισσότερο υποστηρίζεται ότι, πέρα από την κοινωνική συμπεριφορά του, ο άνθρωπος διαθέτει έναν δικό του προσωπικό χώρο, στον οποίο είναι ελεύθερος να δρα χωρίς να έχει το δικαίωμα να παρεμβαίνει σε αυτόν κανένας άλλος. Το ζήτημα είναι μέχρι πού θα πρέπει να οριοθετηθεί ο χώρος των προσωπικών δεδομένων, ποια, με άλλα λόγια, από τα καλούμενα προσωπικά δεδομένα του ανθρώπου ανήκουν στην φύση του και είναι πράγματι προσωπικά, και ποια είναι απλώς προϊόντα της κοινωνικής συμβίωσής του, τα οποία, ανάλογα προς τις εκάστοτε επικρατούσες στην κοινωνία συνθήκες, μεταβάλλονται.

Απαντώντας ευθέως στο ερώτημα αυτό θεωρώ ότι, πέρα από τα συναισθήματα που καθένας μας βιώνει, οι εκδηλώσεις οι οποίες συνήθως χαρακτηρίζονται ως στοιχεία της προσωπικής ζωής μας είναι κοινωνικές συμβάσεις μάλλον παρά φυσικές καταβολές. Σε μια πρωτόγονη μορφή κοινωνίας δεν μπορεί να λεχθεί ότι οι άνθρωποι, πέρα από τα συναισθήματά τους, διέθεταν την ιδιωτική ζωή που στη συνέχεια απέκτησαν οι απόγονοί τους προοδευτικά, όσο το κοινωνικό περιβάλλον τους εξελισσόταν και γινόταν πιο σύνθετο.

Εν τοιαύτη περιπτώσει, όπως η εξέλιξη της κοινωνίας αποτέλεσε τον γενεσιουργό λόγο της δημιουργίας της, πέραν των συναισθημάτων του ανθρώπου, προσωπικής ζωής του, έτσι πάλι η εξέλιξη της κοινωνίας, η οποία συντελείται με την τεράστια ανάπτυξη της σύγχρονης τεχνολογίας, είναι η αιτία για την άμβλυνση και, τελικώς, την άρση της προσωπικής ζωής του ανθρώπου.

Τα συναισθήματα του ανθρώπου, που πράγματι ανήκουν εκ φύσεως στην προσωπική σφαίρα της ύπαρξής του, είναι αδύνατον να παραβιασθούν — όσο κι αν εξελιχθεί η τεχνολογία. Το ηλεκτρονικό μάτι σε ένα κατάστημα μπορεί να καταγράψει κάθε κίνηση των πελατών, αλλά αδυνατεί να διεισδύσει στην ψυχή τους και να ακτινογραφήσει τι πράγματι συναισθάνονται αυτοί την ώρα που εκτελούν τις καταγραφόμενες κινήσεις των. Η συμπεριφορά, οι σωματικές αντιδράσεις και οι κοινωνικές εκδηλώσεις των ανθρώπων, που η σύγχρονη τεχνολογία έχει τη δυνατότητα να καταχωρήσει στη μνήμη της, δεν ταυτίζονται με τα συναισθήματα των φορέων τους.

Ακόμη και η γλώσσα, που μεταχειριζόμαστε για να εκφράζουμε τα συναισθήματά μας, δεν ταυτίζεται με τον προσωπικό κόσμο μας. Οι

λέξεις, ασφαλώς, έχουν κατ' ανάγκην δημόσιο χαρακτήρα, γιατί διαφορετικά δεν θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε. Τα συναισθήματα, όμως, που εκφράζουν οι λέξεις είναι αδύνατον να κοινοποιηθούν ποτέ. Είναι γεγονός ότι μπορούν οι άλλοι να καταλάβουν το νόημα των λέξεών μου «πόνος» ή «χαρά», αλλά ουδείς μπορεί κυριολεκτικά να νιώσει τον πόνο που αισθάνομαι όταν, παραδείγματος χάριν, κτυπήσω κάπου το χέρι μου ή να συναισθανθεί τη χαρά που βιώνω από κάποια σκέψη που κάνω.

Δυστυχώς, εκείνοι —και είναι πολλοί αυτοί— που ανησυχούν για την άλωση της προσωπικής ζωής μας δεν συνειδητοποιούν την διακρίση μεταξύ εκείνου που νιώθουμε πράγματι και του τρόπου που μεταχειριζόμαστε για να το εκφράσουμε, με αποτέλεσμα να θεωρούν ότι η διείσδυση της τεχνολογίας στην κοινωνική συμπεριφορά του ανθρώπου συνεπάγεται επίσης την άλωση της προσωπικής ζωής του. Απλώς, η δύναμη της τεχνολογίας ανέδειξε ένα γεγονός —ότι έναν μύθο, τον μύθο της προσωπικής ζωής που οριοθετείται πέρα από τον κόσμο των συναισθημάτων μας, τον οποίο δημιούργησε η εξέλιξη της κοινωνίας, η εξέλιξη της κοινωνίας πάλι τείνει να τον αποβάλλει.

Κατά τα άλλα, ο κόσμος των εκ φύσεως αυστηρά προσωπικών γεγονότων της ψυχής μας παραμένει αδιαπέραστος στην διεισδυτική δύναμη της τεχνολογίας.